

Udenrigsøkonomisk analyse IV:

Økonomiske udviklingstendenser i Mellemøsten og Nordafrika

Udenrigsøkonomisk analyseenhed, Udenrigsministeriet, 2. marts 2015

Sammenfatning:

- *Mellemøsten og Nordafrika har en årlig økonomisk vækst i omegnen af 3,5 pct., hvilket nogenlunde er det globale gennemsnit. Regionens vækstrater dækker dog over stor variation, hvor skillelinjerne navnlig er bestemt af, hvilke lande der råder over olieressourcer.*
- *Den generelle økonomiske udvikling i regionen befinder sig under potentialet og udviklingen i mange af regionens lande er skrøbelig pga. social uro og politiske spændinger.*
- *Der er i mange lande behov for strukturelle økonomiske reformer og målrettede tiltag til at håndtere høj arbejdsløshed - ikke mindst blandt unge.*
- *Den faldende råoliepris fra stiller de olieeksporterende lande i regionen overfor store udfordringer, idet deres offentlige budgetter i altovervejende grad finansieres af olieindtægter.*
- *Manglende diversifikation hos flere af olieeksportørerne gør landene svagt rustet til at modstå effekten af et længerevarende fald i olieprisen. På kort sigt vil mange lande i regionen kunne kompensere ved at trække på tidligere års store opsparring.*
- *Faldende turistindtægter som følge af intern politisk uro og afmatning i eurozonen påvirker især de store turistdestinationer såsom Egypten og Tunesien, hvor der dog også er flere økonomiske lyspunkter.*
- *De højeste økonomiske vækstrater i 2015 forventes i Qatar, Marokko og Saudi Arabien.*
- *På trods af et noget blandet billede af den økonomiske vækst og social uro er der fortsat en stærk investeringsvilje ikke mindst fra europæisk og nordamerikansk side.*

Analysen

Den primære datakilde for nærværende analyse er IMF, hvor andre kilder er anvendt er det eksplicit angivet. Analysen er udarbejdet i samspil med de danske ambassader i regionen.

Regionen – i økonomisk perspektiv

Mellemøsten og Nordafrika rummer både nogle af verdens fattigste lande (Yemen og Mauretanien), lande på et nordeuropæisk indkomstniveau (De Forenede Arabiske Emirater og Kuwait) samt et af verdens rigeste lande (Qatar, målt på BNP per indbygger). Den afgørende velstandsmæssige skillelinje mellem landene i regionen består i, hvorvidt de råder over olie- og gasreserver i store mængder, der kan eksporteres. Israel samt Algeriet og Libyen er dog hver på sin måde undtagelser fra denne regel. Israel har et højt BNP pr. indbygger, selv om landet ikke råder over olie, mens Algeriet og Libyen befinder sig i den omvendte situation af Israel, dvs. med en vis olieeksport, men med et relativt lavt BNP

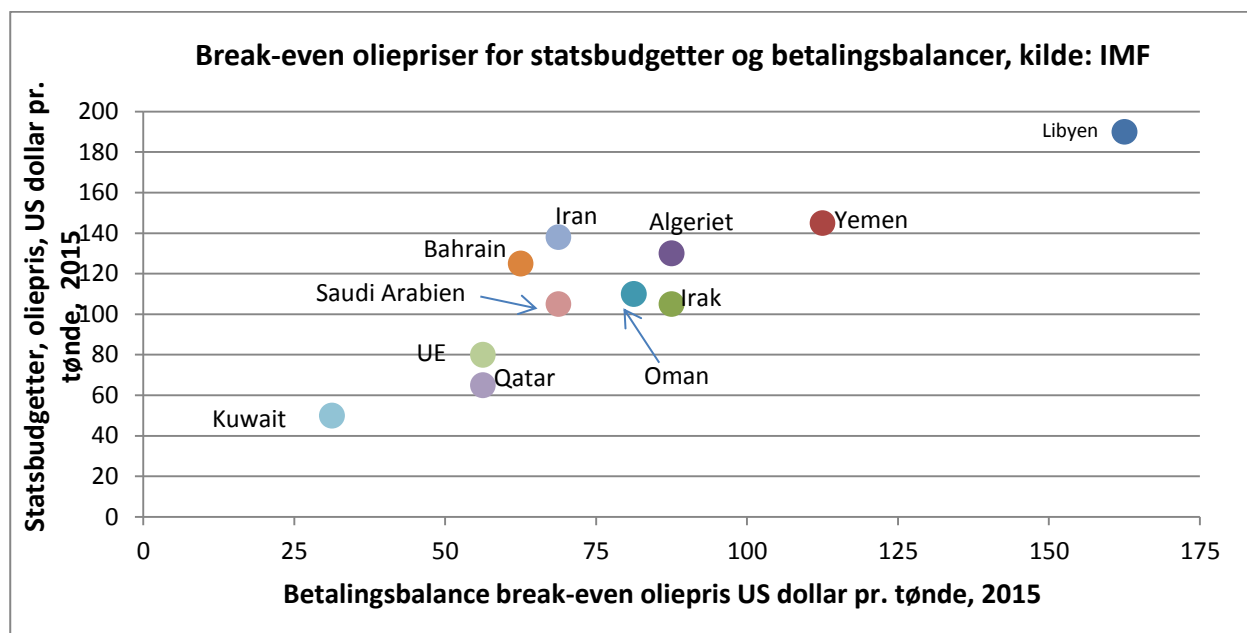
Lande rangeret efter økonomisk størrelse i 2013	BNP (mia. USD) (1)	BNP pr. capita (1.000 USD) (1)	Olieeksport (% af BNP) (2)
Saudi Arabien - 29,8 mio.	749	24,9	43
De Forenede Arabiske Emirater - 9,5 mio.	402	44,6	28
Iran - 79,4 mio.	367	4,8	14
Israel - 7,9 mio.	291	36,4	0
Egypten - 84,7 mio.	271	3,2	4
Irak - 35,7 mio.	229	6,5	44
Algeriet - 40,6 mio.	212	5,6	32
Qatar - 2,3 mio.	202	99,0	52
Kuwait - 3,5 mio.	176	45,2	57
Marokko - 33,9 mio.	104	3,1	1
Oman - 4,1 mio.	77	21,4	45
Libyen - 5,3 mio.	66	6,1	95
Syrien - 22,2 mio. *	60	Ikke oplyst	8
Tunesien - 11,2 mio.	47	4,3	6
Libanon - 5,3 mio.	45	10,1	0
Yemen - 25,5 mio.	40	1,5	14
Jordan - 7,6 mio.	34	5,1	0
Bahrain - 1,3 mio.	33	27,9	51
Mauretanien - 4,1 mio.	4	1,1	7

Kilder: 1) IMF, 2) *Economy Watch*, som hviler på en række primærkilder

*) Tallene for Syrien er fra 2013.

Som det fremgår, er velstanden i vid udstrækning samlet i Golfstaterne og Israel. De enorme eksportindtægter fra olie og for Qatars vedkommende også naturgas gør imidlertid Golf-økonomierne sårbare overfor prisfald, men landene har gennem en årrække og med vekslende

succes søgt at mindske sårbarheden ved at forfølge en diversificeringsstrategi med investeringer i andre sektorer. Deres prissårbarhed reduceres også af lave produktionsomkostninger. Saudi Arabien og Irak skønnes at have de laveste produktionsomkostninger i verden. IMF har beregnet den oliepris, som er nødvendig for, at landenes statsbudgetter og udenrigshandel er i balance næste år, og det er værd at bemærke, at de mest sårbare lande er Libyen, Yemen, Iran og Algeriet, mens Kuwait, Qatar, UAE og Saudi Arabien er mere robuste overfor prisfald.

Olieprisen toppede midlertidigt i andet halvår 2014. Siden er prisen faldet markant til et foreløbigt minimum på 47 USD medio januar 2015, og er medio februar 2015 foreløbigt steget til knap 60 USD pr. tønde. Det ses af figuren ovenfor, at den lave oliepris på 47 USD pr. tønde kun gav Kuwait overskud på betalingsbalancen og statsbudgettet. Blandt andet på denne baggrund vurderer IMF i sin seneste regionale oversigt fra januar 2015, at betalingsbalancer og statsbudgetter i de fleste MENA-lande vil blive negative i 2015 og 2016.

Nøgletal for MENA

	Gennemsnit 2000-2011	2012	2013	2014	Fremskrivning	
					2015	2016
MENA olieeksportører						
BNP realvækst, pct.	5,4	4,6	2,1	2,6	3,2	3,8
Betalingsbalance, pct. af BNP	10,3	13,6	10,8	7,1	-1,8	0,4
Offentlig saldo, pct. af BNP	4,2	4,1	1,1	-2,2	-7,4	-5,2
MENA olieimportører						
BNP realvækst, pct.	4,8	2,0	2,6	2,5	3,8	4,4
Betalingsbalance, pct. af BNP	-2,2	-7,9	-6,7	-5,0	-4,8	-5,1
Offentlig saldo, pct. af BNP	-5,7	-8,7	-10,5	-9,9	-8,3	-6,4

Kilde: IMF, januar 2015

For så vidt angår den økonomiske vækst forventes en vis afmatning i de kommende år, men ikke i samme målestok som faldet i olieprisen kunne betinge. Dette skyldes de store finansielle stødpuder, som mange af landene har opbygget i tidligere år, og som forventes at blive anvendt i en situation med lave oliepriser.

Lande som Kuwait, Qatar, Saudi Arabien, UAE, Algeriet og Libyen har finansiell opsparing i udlandet, som tillader at føre en uændret finanspolitik i en række år før end de offentlige udenlandske tilgodehavender bliver negative. Samtidig har disse lande en relativ lav statsgæld og betydelige (beviste) olie-gasreserver, som tillader produktion i adskillige år fremover. Det forventes, at disse reserver vil blive udnyttet i de kommende år til investeringsprogrammer, offentlige lønninger og subsidier, som vil opretholde den økonomiske vækst på et relativt højt niveau.

Lande som Bahrain, Oman, Iran, Irak og Yemen har ikke tilsvarende finansiell opsparing, og særligt Bahrain og Yemen tillige en relativ høj statsgæld. Disse lande vil derfor blive nødsaget til indgreb for at undgå en forværring af makroøkonomiske balancer.

Saudi Arabien

Regionens største økonomi er domineret af oliesektoren, som tegner sig for ca. 80 pct. af de statslige indtægter, 90 pct. af eksporten og 43 pct. af BNP. De offentlige budgetter og den økonomiske vækst afspejler derfor ganske snævert prisudviklingen og afsætningsmulighederne på oliemarkedet. Olieindtægterne er gået fra 64 mia. USD i 2002 til 281 mia. USD i 2008 og lå efter et kraftigt dyk i 2009 på grund af finanskrisen på 274 mia. USD i 2013 ifølge estimater fra det amerikanske energiministerium. Regeringen har bl.a. brugt de store årlige nettooverskud på statsbudgettet i løbet af 00'erne til at nedbringe statsgælden fra 120 pct. af BNP i 1999 til blot 2,3 pct. i 2013 samtidig med, at man har opbygget betydelige tilgodehavender i udlandet, som vurderes til omkring 730 mia. USD i dag. Den saudiske stat bliver følgelig af de internationale rating-bureauer betragtet som investeringsværdig og nyder en god kreditvurdering.

I september 2014 traf den saudiske regering en strategisk beslutning om, at man i højere grad vil gå efter at forsvare landets markedsandel fremfor at opretholde en bestemt oliepris, hvilket traditionelt har været Saudi Arabiens rolle som den største producent i OPEC. Beslutningen skal ses på baggrund af en faldende oliepris, der presses af lav global efterspørgsel og et øget udbud især fra amerikanske og canadiske producenter af ukonventionelle olieformer (skiffer- og klippeolie samt tjæresand).

Egypten

Landets hovedindtægtskilder består i overførsler fra den egyptiske diaspora ikke mindst i Golf-landene, turisme og Suez-kanalen., De politiske omvæltninger siden 2011 har imidlertid ramt økonomien hårdt og kostede over 3 pct. af BNP i tabt økonomisk vækst alene mellem 2010 og

2011. Væksten lå i 2012 og 2013 på 2,1-2,2 pct., og det er især en nedgang i turistindtægterne, høje statslige energisubsidier, udeblevne økonomiske reformer, voksende budgetunderskud samt et markant fald i de udenlandske investeringer, som er skyld i, at økonomien har sat økonomien under pres de sidste tre år.

Den politiske turbulens har bidraget til at reducere de udenlandske investeringer fra over 13 mia. USD i 2007 til 2,5 mia. USD i 2013. Samtidig har inflationen ligget på 11 pct. og den officielle arbejdsløshed på 13 pct. mindsker privatforbruget og investeringslysten.

Egypten er den femte største olieproducent i Afrika og den næststørste gasproducent, men på grund af stadig faldende produktionskapacitet og stærkt stigende hjemlig efterspørgsel, er landet i dag olieimportør og en stadig mindre gaseksportør. Det indenlandske olieforbrug oversteg produktionen i 2010, og man har ikke været i stand til at udvikle nye gasfelter, fordi private investorer hidtil har set rammebetingelserne som kommercielt urentable. Egypten aftager 20 pct. af olieforbruget og 40 pct. af gasforbruget i Afrika. Der kan således være et potentiale for eksport af danske løsninger indenfor energieffektivisering.

Der er også økonomiske lyspunkter at spore i takt med den politiske stabilisering ovenpå præsidentvalget i maj 2014. Tabet af udenlandske investeringer er i nogen grad blevet opvejet af øget låntagning, investeringer og bistand fra Golfstaterne, herunder især Saudi Arabien. Regeringen har annonceret to store vækstpakker, som forventes finansieret af 17 mia. USD i økonomisk bistand fra Golfstaterne. Det egyptiske aktieindeks er fordoblet siden juni 2013, og det egyptiske pund er stabiliseret i forhold til dollaren. På positivsiden tæller det også, at den egyptiske regering på finansloven for 2015 agter at reducere de høje brændstofs subsidier (9 pct. af BNP) med 1/3 svarende til ca. 6,5 mia. USD.

Algeriet

Olie- og gassektoren tegner sig for rundt regnet for 60 pct. af statens indtægter, 30 pct. af BNP og ca. 95 pct. af eksportindtægterne, hvorfor enhver afmatning indenfor disse to sektorer slår meget hårdt igennem på de offentlige budgetter. Algeriet producerer 1,2 mio. tønder olie dagligt (1 pct. af den globale produktion), hvoraf lidt over halvdelen går til eksport, mens landet er verdens syvende største eksportør af naturgas.

Algeriet råder ifølge det amerikanske energiministerium over verdens tredjestørste reserver af skiffergas. Terrorangrebet i januar 2013 på et gasanlæg i den sydlige del af landet medførte et fald på 10 pct. af eksportindtægterne, Der forventes et handelsunderskud i 2014, hvilket dog afbødes af, at Algeriet råder over store valutaeserver (191 mia. USD pr. juli 2014).

I lyset af den faldende oliepris og de beherskede forventninger til eksporten vil den økonomiske vækst på kort sigt afhænge af, hvorvidt regeringen er i stand til at iværksætte vækstoffremmende

tiltag især indenfor infrastruktur og uddannelse. Det er usikkert, om regeringen føler, at der p.t. er tilstrækkeligt økonomisk råderum hertil med et forventet statsunderskud for året på 5 pct.

Marokko

Marokko har draget økonomisk fordel af at blive betragtet som en politisk "sikker havn" i forhold til Libyen, Algeriet og Egypten. Det har også gavn timer tilliden blandt investorer, at regeringen i juli 2014 fik aftalt en ny lånepakke med IMF på 5 mia. USD. De udenlandske investeringer steg i 2013 til det højeste niveau nogensinde (3,3 mia. USD), og investorer er tiltrukket af det lave lønniveau, nærheden til EU og udvidelsen af en række havneterminaler.

Baseret på FN's Human Development Index er Marokko næstefter Mauretanien det mindst udviklede af de nordafrikanske lande. Foruden store fattigdomsproblemer kæmper Marokko ligesom de andre olieimporterende lande i regionen med skrøbelige offentlige finanser, høj ledighed og et voksende handelsunderskud. Landbruget beskæftiger fortsat ca. 40 pct. af arbejdsstyrken og står for mellem 13-18 pct. af BNP afhængigt af den årlige mængde nedbør, idet den udbredte mangel på kunstvanding betyder, at økonomien bliver hårdt ramt i perioder med tørke. Afmatningen og gældskrisen i eurozonen har også haft mærkbare konsekvenser for Marokko. Den faldende oliepris udgør på den ene side en positiv håndsrækning til økonomien, men det kan på den anden side også udløse en reduktion i GCC-landenes bistand og investeringer i Marokko.

Der er visse fremskridt med hensyn til at udvide den industrielle base og indhøste de derved forbundne produktivitetssomkostninger ved en øget værditilvækst i produktionen. Statsgælden er håndterbar, mens regeringen står overfor en reformudfordring i forhold til økonomiske reformer, herunder f.eks. at reducere de store brændselssubsidier.

Tunesien

Tunesien har som det eneste land i regionen efter det Arabiske Forår i 2011 gennemført en relativt vellykket demokratisk transitionsproces (jasmin revolutionen). Den politiske uro omkring transitionsprocessen og afmatningen i euro-zonen har dog lagt en dæmper på den økonomiske vækst, navnlig som følge af reducerede indtægter fra turisme. Hertil kommer, at eksporten er blevet trykket af faldende europæisk efterspørgsel efter de største tunesiske eksportvarer (kunstgødning, tekstiler og fødevarer). Tunesien har imidlertid den mest diversificerede økonomi og den største middelklasse af de nordafrikanske lande. Endvidere er det fair at sige, at Tunesien med en gennemsnitlig årlig BNP-vækst målt i faste priser på 5 pct. i perioden 1995-2010 økonomisk har haft den gule førertrøje på i Nordafrika.

Landet råder over beskedne olie- og gasressourcer, som ikke dækker egne behov, og importafhængigheden i kombination med et stigende energiforbrug har medført voksende betalingsbalanceproblemer. Regeringen har iværksat tiltag til energieffektivisering, herunder besparelser på

energisubsidier, hvilket også skal ses på baggrund af, at underskuddet på de offentlige finanser blev på 5,8 pct. i 2014.

Regeringen fik i 2013 låneaftaler på plads med Verdensbanken, Den Afrikanske Udviklingsbank og IMF, som i et vist omfang holder en hånd under økonomien. Den største udfordring for det nye demokratiske styre i Tunesien er den store ledighed, som officielt ligger på 15 pct., men for de unges vedkommende menes at ligge helt oppe på 30-35 pct., om end der er usikkerhed om det præcise tal.

De Forenede Arabiske Emirater

Ligesom de øvrige GCC-lande har UAE som regel meget store nettooverskud på de offentlige finanser takket være olieindtægterne, der i 2013 var verdens fjerdestørste (116 mia. USD) kun overgået af lande med langt større befolkninger (Saudi Arabien, Rusland og USA). Denne sammenslutning af syv emirater råder over verdens syvende største olie- og gasforekomster. Der er ingen statsgæld, og gennemsnitsindkomsten på 44,100 USD sidste år placerede landet på samme velstandsniveau som Finland, Japan og Holland. Gennemsnitsindkomsten er beregnet på basis af statsborgerne i UAE, som kun udgør 12 pct. af befolkningen. Resten er udenlandske arbejdere, ofte med meget lav indkomst og uden statsborgerrettigheder. Efter Kuwait er UAE den Golfstat, som ifølge IMF bedst kan absorbere en faldende oliepris.

Qatar

I kraft af sin status som den sjette største olieeksportør og verdens største eksportør af flydende naturgas skiller Qatar sig markant ud selv i forhold til de andre velstående GCC-stater. Emiratet har i det sidste årti været én af verdens hurtigst voksende økonomier – den gennemsnitlige årlige BNP-vækst målt i faste priser fra 2002 til 2013 var 13,3 pct.! -, og har over dobbelt så højt et BNP pr. indbygger som den næst rigeste Golfstat. De enorme eksportindtægter har tilladt Qatar at opbygge et fintmasket velfærdssamfund for landets ca. 280.000 statsborgere med en vis indkomstfordeling samt gratis uddannelse og sundhedsvæsen, mens de omkring 1½ million udenlandske arbejdere ikke er omfattet af dette. I de seneste år har der været overskud på de offentlige finanser i størrelsesordenen 15-30 pct. af BNP.